

ישראל עשירה מבעבר, אז למה ישראלים כה רבים מתקשים לגמור את החודש?

שלמה סבירסקי, עדי סופר

ספטמבר 2012

ישראל עשירה מבעבר, אבל

- 1 העושר החדש
מתרכז בידיים מעטות
- 2 העושר החדש **אינו**
ממוסע במידה הראויה
- 3 העושר החדש **אינו מגדיל את**
הכלכלה הריאלית במידה הראויה

בישראל יש כיום עושר גדול מאי פעם בעבר

איך אנחנו יודעים?

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן הלמ"ס) מפרסמת מידע על מה שקרוי "הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור". מדובר בסך המזומנים, הפקדונות (כולל תכניות חסכון, חשבונות מט"ח, קרנות פנסיה, קופות גמל וקרנות השתלמות), האג"חים הסחירים והמניות שבידי משקי הבית ובידי המגזר העסקי.^{2,1}

ב-1995 עמד ערך כל הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור על 867 מיליארד ש"ח (במחירי 2010). ב-2010 הוא עלה ל-2.6 טריליון ש"ח - גידול של פי 3.³

הנתון הזה מעלה שלוש שאלות, שהעניין בהן גדל לאחרונה על רקע המחאה החברתית:

1. כיצד מתחלק העושר החדש?
2. האם העושר החדש מגדיל את הכנסות המדינה ממסים (ובכך מגדיל את יכולות המדינה להרחיב ולשדרג את שירותיה)?
3. האם העושר החדש מושקע בכלכלה הריאלית - זאת אומרת, ביצירת נכסים חדשים ומקומות עבודה חדשים?

1 לא כולל ממשלה, בנק ישראל, בנקים מסחריים, בנקים למשכנתאות והשקעות של תושבי חוץ. למרבה הצער, לא ניתן להפריד את הנכסים הפיננסיים שבידי משקי הבית מאלה שבידי תאגידים; שיחה עם הב"צ צביה ארדמן מבנק ישראל, 17.7.2012.

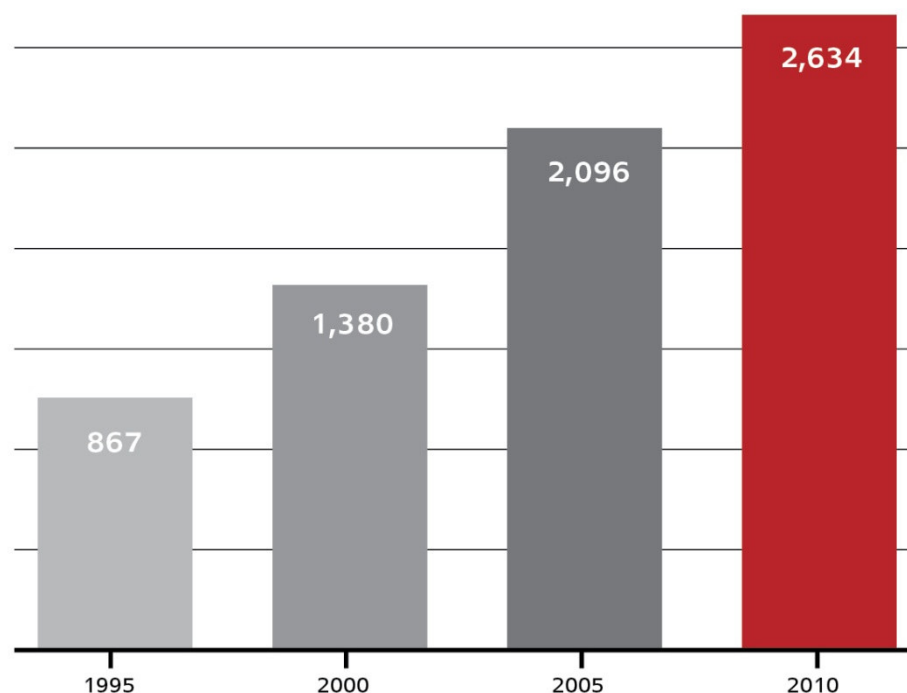
2 דגיש כי מדובר בנכסים פיננסיים בלבד, לא כולל נכסים כדוגמת בתים, קרקעות, מפעלים או פטנטים.

3 הערך השוטף של הנכסים הפיננסיים מושפע מתנודות פיננסיות, כמו שינויים במחירי המניות הנסחרות בבורסה. כך, למשל, בזמן המשבר הפיננסי שפרץ ב-2008 ירד ערך הנכסים הפיננסיים, ומאוחר יותר שב ועלה.

סך הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור בישראל,

2010-1995

במיליארדי ש"ח, במחירי 2010

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן הלמ"ס), שנתון סטטיסטי לישראל 2011, לוח 17.1.

העושר החדש מתרכז בידיים מעטות

כמה מעטות?

1

פיננסיים. יש להוסיף כי מנהלים אלה נהנים לרוב גם מתוספות על השכר בדמותן של מניות או אופציות של התאגיד אותו הם מנהלים.

ומה באשר לעצמאים? הרוב אינו נהנה מהכנסה גבוהה במיוחד. אבל אצל העשיריון העליון של העצמאים, חלק גדול מן ההכנסה השנתית - ב-2007, 39.2% - בא מרווחי הון, מדיבידנדים, מריבית וכיו"ב.⁵

יש מיעוט עוד יותר קטן, המאון העליון של העצמאים, שאצלו שני-שלישים מכלל ההכנסות - ב-2007, 66.1% - באו מרווחי הון, מדיבידנדים, מריבית וכיו"ב.⁶

ב-2007, ההכנסה השנתית הכוללת של מאון זה מהון ולא משכר או מעסק עמדה על 13.5 מיליארד ש"ח.

לעומת זאת, תשעת העשירונים הנותרים, כולם יחד, הרוויחו מהון סך כולל של 1.9 מיליארד ש"ח.

האי שוויון בהכנסות מהון גדול הרבה יותר מהאי שוויון בהכנסות משכר.

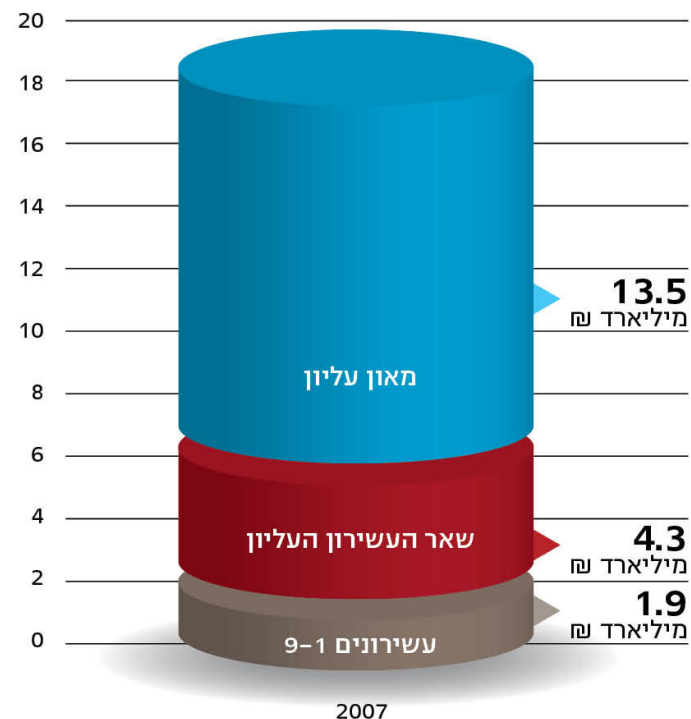
אין לדעת. בישראל יש הרבה נתונים על התפלגות ההכנסה מעבודה בין השכבות והקבוצות השונות של הציבור, אך אין נתונים מקבילים על התפלגות הנכסים הפיננסיים.

ובכל זאת ברור הוא שרובם מרוכז בידי מעטים, מעטים מאוד. נתחיל בשכירים: שלושה רבעים מהשכירים משתכרים לא יותר מהשכר הממוצע במשק - כ-8,800 ש"ח. 60% מהשכירים משתכרים לא יותר מכ-6,600 ש"ח. 33% מהשכירים משתכרים שכר מינימום או פחות. במלים אחרות, רוב השכירים לא זו בלבד שהם לא חוסכים הרבה, הם בקושי גומרים את החודש.

רק 3% מהשכירים משתכרים 3 פעמים יותר השכר הממוצע - כ-26,400 ש"ח לחודש. לאחר ניכוי מסים, מה שנשאר מאפשר חסכון, גם אם לא גדול במיוחד. אבל יש גם שכירים בעלי שכר גבוה ביותר, ובראשם המנהלים הבכירים של התאגידים הגדולים: ב-2010, עלות השכר החודשית הממוצעת של מנהלים בכירים בחברות בורסאיות עמד על 998,000 ש"ח.⁴ גם לאחר ניכוי מסים נותרים בידי מנהלים אלה מאות אלפי ש"ח בחודש שאותם קשה לצרוך, והם מושקעים בנדל"ן או במכשירים

התפלגות ההכנסות של עצמאים מרווחי הון, דיבידנדים, ריבית והחזקות נוספות

על פי עשירונים 2007
במיליארדי ש"ח, במחירי 2007

הערה: "החזקות נוספות" כוללות הכנסות מדמי מפתח, שכר דירה ועוד, שאותן מינהל הכנסות המדינה לא מפריד מהכנסות מדיבידנדים וריבית.
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך משרד האוצר, מינהל הכנסות המדינה, דוח שנתי 2009-2010, לוח ה-17.

4 מרכז אדוה, תמונת מצב חברתית 2011.
5 וגם מהכנסות מדמי מפתח, שכר דירה ועוד, שאותן מינהל הכנסות המדינה (ר' הערת שוליים 6 להלן) לא מפריד מהכנסות מדיבידנדים וריבית.
6 משרד האוצר, מינהל הכנסות המדינה, דוח שנתי 2009-2010, לוח ה-17.

העושר החדש אינו מגדיל במידה הראויה את הכנסות המדינה ממסים

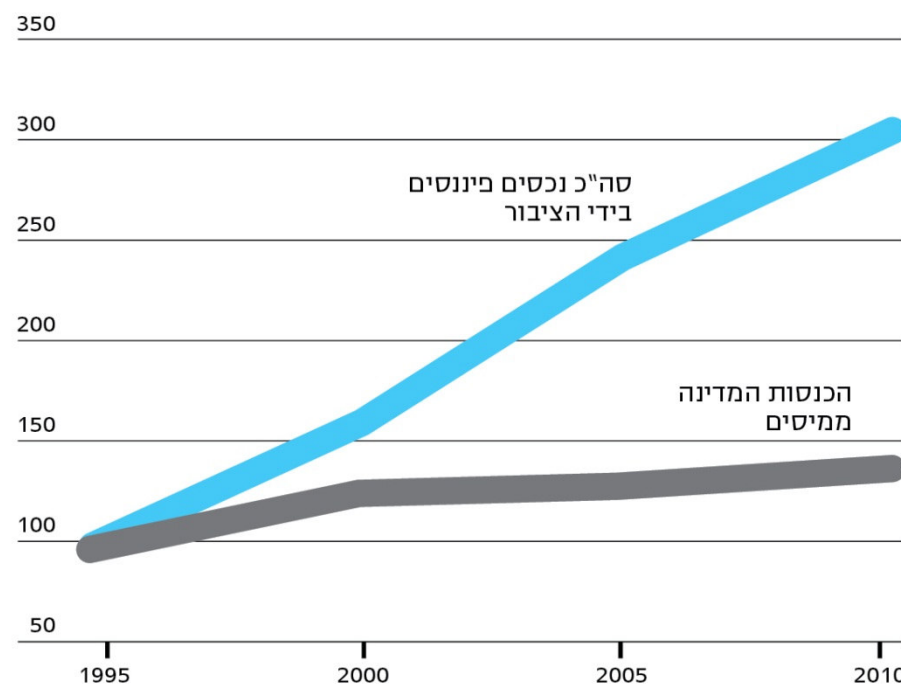
2

עושר חדש עשוי לשאת בשורה לכלל האוכלוסייה, במידה והוא מגדיל את הכנסות המדינה ממסים ובכך מאפשר למדינה לממן יותר שירותים ליותר תושבים וברמה גבוהה יותר.

- התרשים שמימין מראה בבירור כי לא זה מה שקרה בישראל: בעוד שערך הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור גדל בין 1995 ל-2010 פי 3, סך הכנסות המדינה ממסים גדל פי 1.4. ישראל, כמו מדינות רבות אחרות, "אינה יודעת" ואולי גם אינה רוצה למסות את ההון במלוא השיעורים המקובלים בתחומי מיסוי אחרים, כדוגמת מיסוי השכר. ועוד:
1. בישראל אין מס עיבון ואין מס ירושה.
 2. ב-2003 הופחתו מס ההכנסה ומס החברות. הפחתת מס ההכנסה היטיבה מאוד עם בעלי שכר גבוה, הן כיוון שהותירה בידיהם חלק גדול יותר משכרם והן כיוון שהפחיתה את המס על הפרשותיהם לחסכון פנסיוני. לעומת זאת, ב-2003 הוטל לראשונה מס על ריווחי הון בבורסה.
 3. מס החברות, לא זו בלבד שהוא הופחת אלא שהחברות הגדולות במשק משלמות בפועל הרבה פחות מן השיעור הקבוע בחוק.

השינוי בנכסים הפיננסיים שבידי הציבור בישראל והשינוי בהכנסות המדינה ממסים, 1995-2010

מדד 100=1995

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2011; משרד האוצר, מינהל הכנסות המדינה, דו"ח שנתי, שנים שונות.

הנכסים הפיננסיים צמחו יותר מהתמ"ג, שמניב את מרבית המסים

3

כאמור, המדינה "אינה יודעת" למסות הון

היא יודעת בעיקר איך למסות שכר (מס הכנסה) וצריכה (מע"מ).

שכר וצריכה הם מרכיבים של הכלכלה הריאלית - הכלכלה שבה מועסק הרוב הגדול של האנושות: חקלאים, עובדי/ות תעשייה, עובדי/ות שירותים.

המדד העיקרי של הכלכלה הריאלית הוא התמ"ג (התוצר המקומי הגולמי): הערך הכספי של כלל המוצרים והשירותים המיוצרים בגבולות המדינה מדי שנה. חלק מהנכסים הפיננסיים שבידי הציבור פעיל בכלכלה הריאלית: למשל, רווחי הון שמושקעים מחדש בחקלאות, בתעשייה או בשירותים, או שהם ממוסים ומשמשים למימון השירותים המחשליתיים.

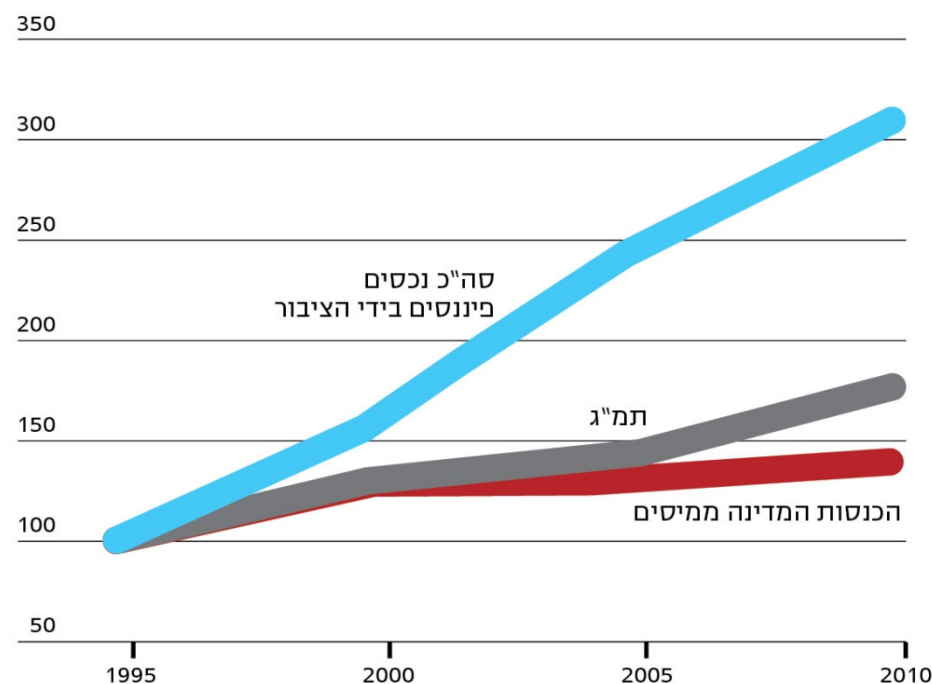
חלק אחר של הנכסים הפיננסיים מסתובב בעולם משלו, מנותק במידה רבה מהכלכלה הריאלית: למשל, רווחי הון שמושקעים שוב ושוב אך ורק במכשירים פיננסיים.

התרשים שמימין מראה כי מאז 1995, התמ"ג - הכלכלה הריאלית - גדל הרבה פחות מן הנכסים הפיננסיים.

כמו כן ניתן לראות שהגידול בהכנסות המדינה ממסים היה מקביל למדי לצמיחה בתמ"ג. זו דרך נוספת להראות שהמיסוי מושת בעיקר על הכלכלה הריאלית והרבה פחות על הנכסים הפיננסיים. בנוסף, התרשים מראה את השפעת הפחתות המסים שהונהגו ב-2003, כאשר הכנסות המדינה ממסים גדלו במידה פחותה אף מן הגידול בתמ"ג.

השינוי בנכסים הפיננסיים שבידי הציבור,
השינוי בהכנסות המדינה ממסים והתמ"ג בישראל,
2010-1995

מדד 1995=100

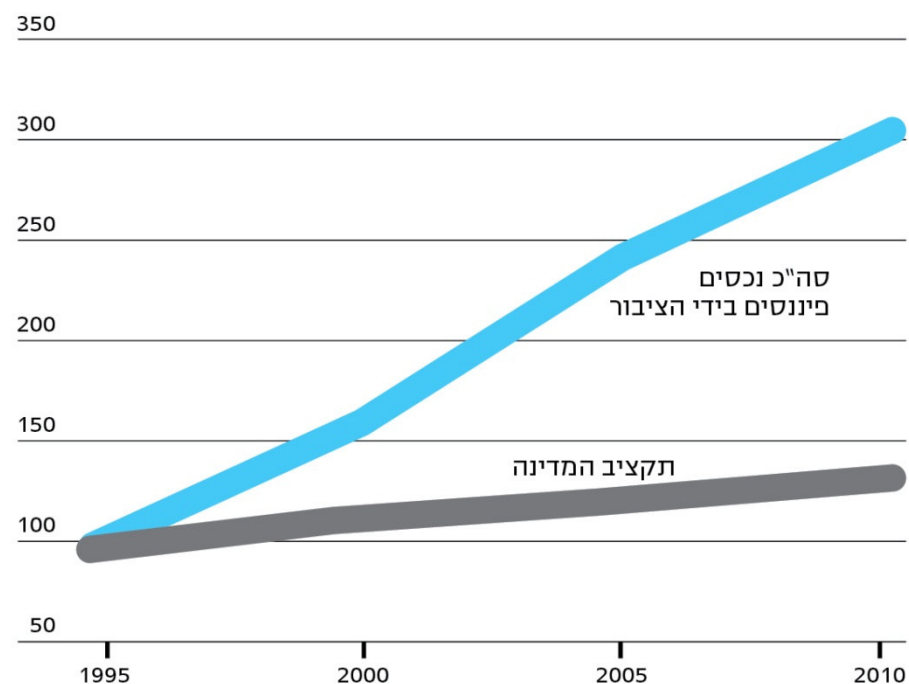
מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2011; הלמ"ס, מאגר הנתונים המרכזי, אוגוסט 2012; משרד האוצר, מינהל הכנסות המדינה, דו"ח שנתי, שנים שונות.

**כיוון שהמיסוי
מושת בעיקר על
הכלכלה הריאלית
והרבה פחות על
הנכסים הפיננסיים,
גם תקציב המדינה
אינו גדל במקביל
לגידול בעושר**

4

**השינוי בהיקף הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור
והשינוי בגודל תקציב המדינה, 1995-2010**

מדד 1995=100

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2011; משרד האוצר, החשב הכללי, ד"ח כספי, שנים שונות.

העושר החדש אינו מושקע במידה הראויה ביצירת נכסים ומקומות עבודה חדשים

5

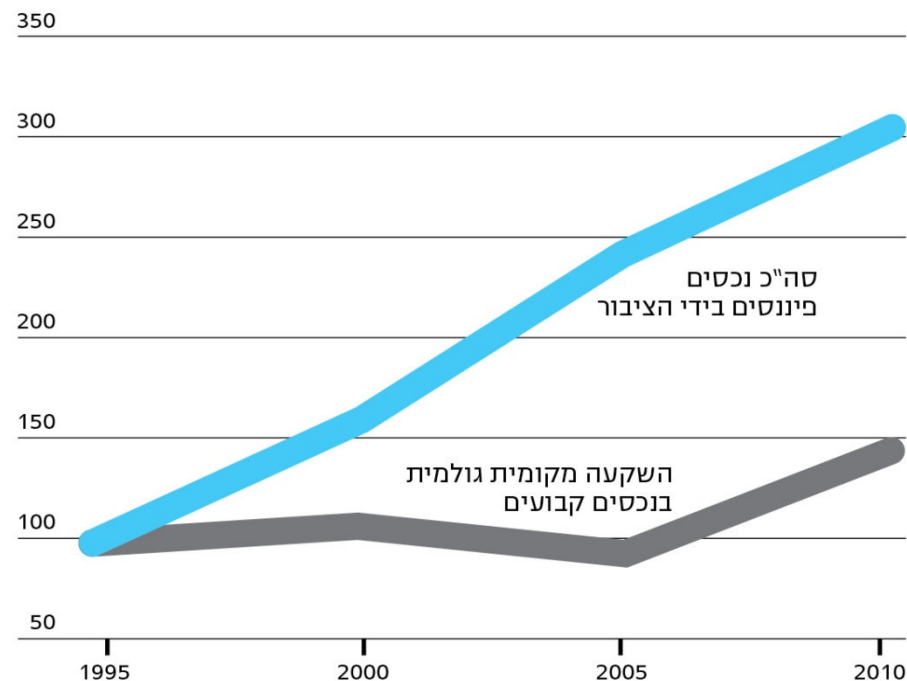
עושר ההולך וגדל יכול לשאת בשורה חיובית לכלל האוכלוסייה, במידה והוא מושקע במה שקרוי "הכלכלה הריאלית": הקמת מפעלים חדשים, שדרוג טכנולוגי של מפעלים קיימים, יצירת מקומות עבודה חדשים, שיפור התשתיות הציבוריות, בינוי דירות למגורים.

התרשים שמימין מראה בבירור כי לא זה מה שקרה: בעוד שערך הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור גדל בין 1995 ל-2010 פי 3, סך ההשקעה בנכסים קבועים גדל רק פי 1.42. לאן הלך הכסף? אל כסף נוסף. במילים אחרות, רווחים כספיים, במקום שיופנו להגדלת הכלכלה הריאלית - זו שבה כמעט כולנו חיים - הופנו ליצירת עוד כסף. הכלכלה הישראלית, כמו כלכלות רבות אחרות בעולם, עברה תהליך של פיננסיאליזציה. זה טוב למיעוט באוכלוסייה, זה לא טוב לרוב האוכלוסייה. הדיון הציבורי בצמיחה התמקד בשנים האחרונות במיעוט ההשתתפות של הציבור החרדי ושל הנשים הערביות בשוק העבודה.

לעומת זאת, הדיון בעובדה שהעושר הפיננסי החדש אינו מוליד גידול משמעותי בהשקעות בכלכלה הריאלית כמעט ואינו קיים.

השינוי בערך הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור והשינוי בהשקעות בנכסים קבועים, 1995-2010

במחירי 2010, מדד 1995=100

הערה: ההשקעה בנכסים קבועים לא כוללת את השינוי במלאי.
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2011, לוחות 14.16, 17.1.

ואכן, הנכסים הפיננסיים גדלו הרבה יותר מהנכסים הקבועים

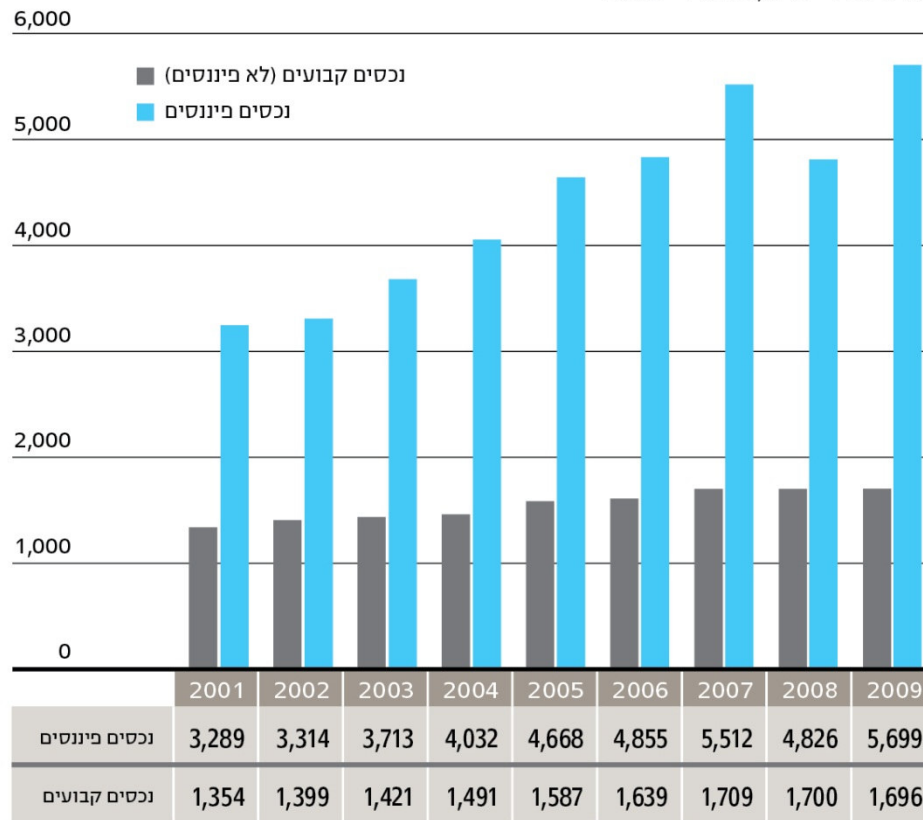
ב-15 השנים שבין 1995 ל-2010, הגידול הרב ביותר במשק הישראלי נרשם בנכסים הפיננסיים, בעוד שהנכסים הקבועים, הלא-פיננסיים, גדלו הרבה פחות.

בעוד שהנכסים הלא פיננסיים של כלל המשק גדלו בין 2001 ל-2009 בשיעור של 25%, הנכסים הפיננסיים גדלו בשיעור של 73% (לאחר התאוששות מהירה מהמשבר הפיננסי העולמי של 2008). יש לשים לב לכך שבעוד שעד כה התייחסנו אך ורק למה שקרוי "הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור", התרשים שמימין, המבוסס על נתוני המאזן הלאומי, מתייחס לכלל הנכסים במשק הישראלי - נכסים פיננסיים ולא-פיננסיים של משקי הבית, התאגידים הפיננסיים והלא פיננסיים, המגזר הממשלתי, והמלכ"רים.

התרשים מראה בבירור כי הגידול בנכסים הפיננסיים לא תורגם לגידול שווה-ערך ב"כלכלה הריאלית". הפיננסיאליזציה של הכלכלה הישראלית, כמו זו שנרשמה בארצות רבות אחרות, הטיבה עם מיעוט, בעוד שרוב הישראלים מתקשים לגמור את החודש.

נכסים קבועים ונכסים פיננסיים בישראל, 2001-2009

במיליארדי ש"ח, במחירי 2010

הערה: נכסים לא פיננסיים מורכבים מנכסים קבועים (בתי מגורים, בניינים משלא למגורים, מכונות וציוד, כלי תחבורה ותכנה) ומלאי.
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, חשבונות המאזן הלאומי 2009, פרסום מס' 1453, יוני 2012.